

JURYRAPPORT ROTTERDAM ARCHITECTUURPRIJS 2011

inhoudsopgave

p. 3

Architectuur is altijd belangrijk

door Hamit Karakus,
Wethouder wonen, ruimtelijke ordening, vastgoed
en stedelijke economie / projectwethouder zuid

p. 4

Rotterdam Architectuurprijs 2011 selectie

p. 6

Rotterdam Architectuurprijs 2011

p. 8

Een vooruit gerichte blik en optimisme

namens de jury van de Rotterdam Architectuurprijs 2011,
Robert-Jan de Kort

p. 22

Eerst proberen, dan investeren

Gyz La Rivière

Initiatief:

Samenstelling, productie en redactie:

In samenwerking met Catja Edens,
bureau Spatie

Fotografie: Frank Hanswijk; portret Gyz La Rivière: Pim Top;
fotografie 'Eerst proberen, dan investeren'; Gemeentearchief
Rotterdam, afdeling fotografie, tenzij anders vermeld.

Vormgeving: stooptmanvos
Kaart: ZUS (Zones Urbaines Sensibles)
Druk en bindwerk: Drukkerij de Maasstad

© alle auteurs en fotografen 2011

Rotterdam Architectuurprijs 2011

Architectuur is altijd belangrijk

Het kan niemand ontgaan, we beleven lastige tijden. Dat geldt voor ondernemers, voor burgers en voor de gemeente. Iedereen merkt dat we in economisch zwaar weer zitten. Het lijkt dan een automatische reactie om op de rem te gaan staan, en ook de architectuur ondervindt daarvan de gevolgen. Maar net zoals wij in Rotterdam juist blijven investeren om het bouwen in de stad draaiende te houden, moeten wij ook blijven inzetten op architectonische kwaliteit.

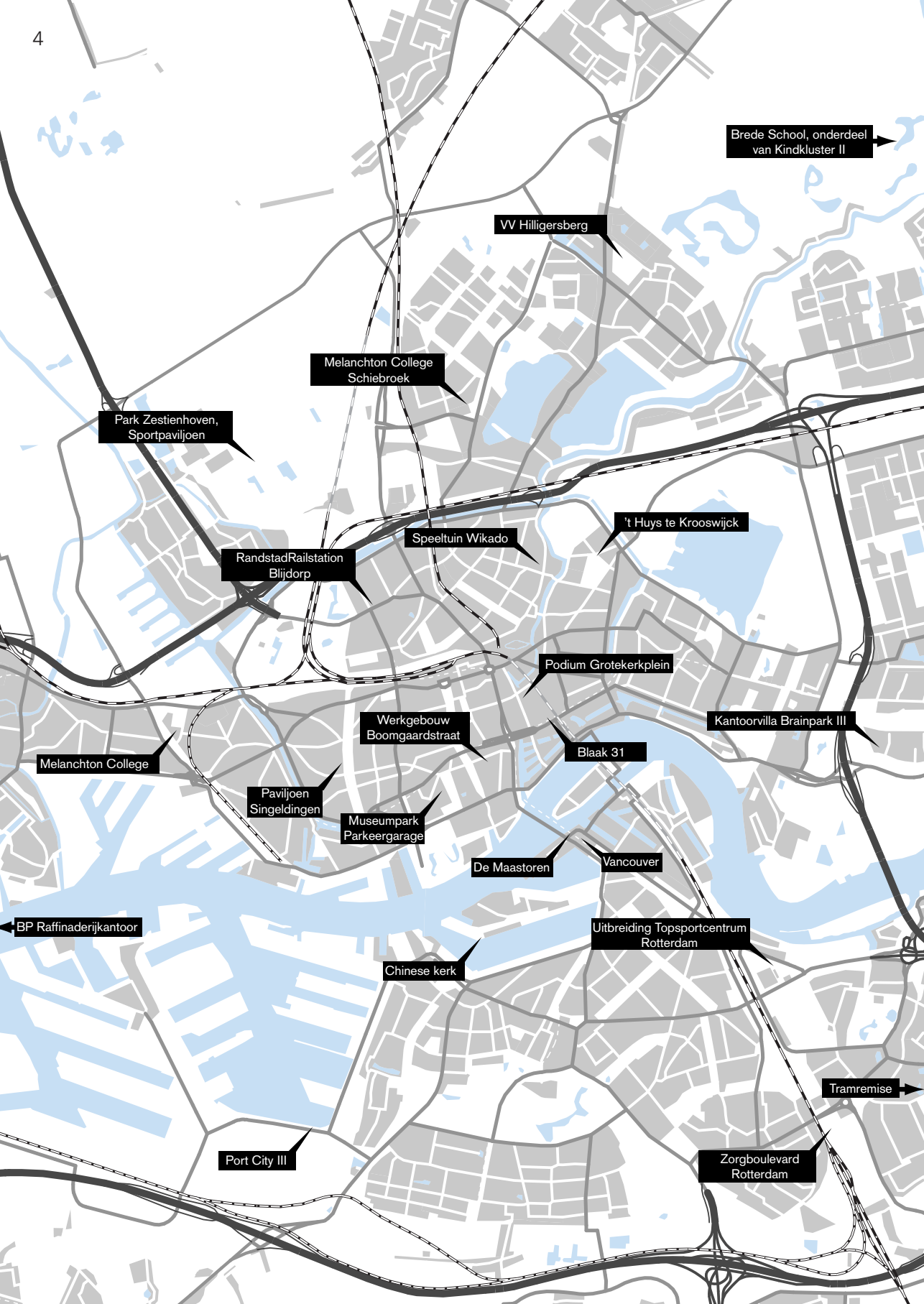
Architectuur is in alle tijden en onder alle omstandigheden belangrijk voor onze stad. Architectuur biedt immers de omgeving waarin wij leven, waarin we onze gasten ontvangen, de omgeving waarin we handeldrijven en produceren. Met de uitreiking van de jaarlijkse Rotterdam Architectuurprijs wil de gemeente benadrukken dat zij architectuur van groot belang vindt voor de ruimtelijke en economische ontwikkeling van Rotterdam.

Het thema van de Rotterdam Architectuurprijs 2011 is utiliteitsbouw. Dit betekent dat alle nieuwe bouwwerken die niet behoren tot de woningbouw mee konden dingen. Het gaat dan bijvoorbeeld om kantoren, scholen, speeltuinen, ziekenhuizen, stations en bedrijfsgebouwen. Dit zijn juist de gebouwen die onze stad laten draaien, de gebouwen waarin onze kinderen geboren worden, waarin ze hun onderwijs krijgen, waarin we overdag werken, waar we langs komen op onze dagelijkse routes tussen huis en werk. Het zijn de gebouwen die ons dagelijks leven gestalte geven en die ons kunnen inspireren.

De beste utiliteitsgebouwen zetten wij dit jaar graag in de schijnwerpers. Een deskundige jury heeft zich uitgesproken en het project dat zij het beste vond bekroond met de vakprijs. Daarnaast kozen de burgers van Rotterdam het beste gebouw voor de publieksprijs.

Met groot genoegen presenteer ik u dit Juryrapport Rotterdam Architectuurprijs 2011.

Hamit Karakus,
Wethouder wonen, ruimtelijke ordening, vastgoed
en stedelijke economie / projectwethouder zuid

BP Raffinaderijkantoor

architect: Group A
opdrachtgever: BP
aannemer: Cordeel
locatie: D'Arcyweg Europoort
omschrijving: blastproof kantoorgebouw met bijzonder atrium

Port City III

architect: Benthem Crouwel Architects
opdrachtgever: Rotterdams Havenbedrijf
aannemer: STRABAG/Züblin
locatie: Waalhaven ZZ
omschrijving: aandachtig gedetailleerd kantoorgebouw in de haven

Werkgebouw Boomgaardstraat

architect: Architectenburo Kühne & Co
opdrachtgever: Architectenburo Kühne & Co

Podium Grotekerklein

architect: Atelier Kempe Thill
opdrachtgever: Rotary Club Rotterdam
aannemer: J.P. van Eesteren

't Huys te Krooswijck

architect: De Zwarte Hond
opdrachtgever: Gemeente Rotterdam
aannemer: Capelse Streekbouw
locatie: Paradijslaan
omschrijving: brede school als aansprekend hart voor wijk in transformatie

RandstadRailstation Blijdorp

architect: Maarten Struijs - Gemeentewerken Rotterdam
opdrachtgever: RET Rotterdam
aannemer: Bouwcombinatie Saturn (Dura Vermeer/Züblin)

Kantoorvilla Brainpark III

architect: Dam & Partners Architecten
opdrachtgever: OVG Projectontwikkeling
aannemer: Besix
locatie: Statenweg
omschrijving: spectaculair metrostation op 18 meter diepte

Tramremise

architect: Spindler design to build
opdrachtgever: RET Rotterdam en OBR
aannemer: BAM Civiel Zuidwest
locatie: Edo Bergsmaweg
omschrijving: helder en functioneel gebouw met dubbelfunctie tramremise en P+R

Brede School, onderdeel van Kindcluster II

architect: Snelder Architecten
opdrachtgever: Afdeling Vastgoed Stadsontwikkeling Rotterdam
aannemer: Bouwbedrijf De Vries en Verburg
locatie: Marcel Duchamp plein
omschrijving: open schoolgebouw in Vinex-wijk richt zich op de omgeving

Zorgboulevard Rotterdam

architect: Wiegerinck architectuur en stedenbouw (Maasstadziekenhuis) en EGM architecten (Medimall)
opdrachtgever: MCRZ Rijnmond
aannemer: Ballast Nedam, ULC Groep; Ballast Nedam, BAM Rotterdam

Melanchton College

architect: Ector Hoogstad Architecten
opdrachtgever: CVO Rotterdam
aannemer: Bouwonderneming Stout

Kantoorvilla Brainpark III

architect: Broekbakema
opdrachtgever: OVG Projectontwikkeling
aannemer: Slavenburg
locatie: Bahialaan
omschrijving: kantoorgebouw met lichte, ritmische gevel

Speeltuyn Wikado

architect: 2012Architecten
opdrachtgever: Stichting Kinderparadijs Meidoorn, Rotterdam
aannemer: Gebr. Kraaijeveld
locatie: Meidoornstraat
omschrijving: speeltuin met opmerkelijk hergebruik van windmolenwijken

Sportpaviljoen Zestienhoven

architect: MoederscheimMoonen Architects
opdrachtgever: Gemeente Rotterdam
aannemer: Batenburg
locatie: Park Zestienhoven
omschrijving: uitnodigend sportpaviljoen met bijzondere kap

De Maastoren

architect: Claus en Kaan Architecten
opdrachtgever: OVG Projectontwikkeling
aannemer: Heijmans
locatie: Stieltjesstraat
omschrijving: kantoorgebouw met klassieke uitstraling

Paviljoen Singeldingen

architect: SUBoffice architecten
opdrachtgever: Stichting Singeldingen
bouwers: Huis-hout, Lens, Duurt en Co.
locatie: Heemraadspark (zomer)
omschrijving: elegante parkkiosk verrijkt publieke dimensie

Vancouver

architect: Geurst & Schulze architecten
opdrachtgever: Proper Stok Groep
aannemer: Kastelein
locatie: Donarpad
omschrijving: Chinese kerk in woonblok op Katendrecht

project: Blaak 31

architect: KCAP Architects&Planners
opdrachtgever: Provast Development
aannemer: BAM Utiliteitsbouw
locatie: Blaak
omschrijving: markant kantoorgebouw met uitwaaiende volumes

Museumpark Parkeergarage

architect: Architectenbureau Paul de Ruiter
opdrachtgever: Gemeente Rotterdam, Erasmus Medisch Centrum
aannemer: Strukton Betonbouw
locatie: Museumpark
omschrijving: park, waterberging en parkeergarage ineen

VV Hilligersberg

architect: Franz Ziegler bureau voor architectuur en stedenbouw
opdrachtgever: VV Hilligersberg
aannemer: Dessing Bouw
locatie: Sportpark Duivesteyn
omschrijving: voetbalclubgebouw met chique metselwerk

Melanchton College

architect: OIII Architecten
opdrachtgever: CVO Rotterdam
locatie: Van Bijnkershoekweg
aannemer: Aannemingsbedrijf W. Schipper

omschrijving: opvallend blauw volume geeft school nieuw elan

Uitbreiding Topsportcentrum Rotterdam

architect: Swarts & Jansma architects
opdrachtgever: Albeda College
aannemer: BAM Utiliteitsbouw Regio West
locatie: Van Zandvlietplein
omschrijving: geraffineerde zwarte kubus met sportprogramma

Chinese kerk
architect: Geurst & Schulze architecten
opdrachtgever: Proper Stok Groep
aannemer: Kastelein
locatie: Donarpad
omschrijving: Chinese kerk in woonblok op Katendrecht

project: Blaak 31
architect: KCAP Architects&Planners
opdrachtgever: Provast Development
aannemer: BAM Utiliteitsbouw
locatie: Blaak
omschrijving: markant kantoorgebouw met uitwaaiende volumes

Rotterdam Architectuurprijs 2011

Op 21 december 2011 werd de Rotterdam Architectuurprijs 2011 uitgereikt. De prijs gaat naar het team van opdrachtgever, architect en aannemer dat het beste utiliteitsgebouw van Rotterdam realiseerde in de afgelopen drie jaar. Hamit Karakus, Wethouder wonen, ruimtelijke ordening, vastgoed en stedelijke economie / projectwethouder zuid, maakte de winnaar van de publieksprijs bekend.

De Rotterdam Architectuurprijs is een initiatief van de Gemeente Rotterdam. Zij wil met deze prijs het architectuurklimaat in de stad verder stimuleren en daarmee de kwaliteit van de gebouwde én de geleefde stad verbeteren. De Rotterdam Architectuurprijs komt voort uit de architectuurnota *Architectuur en Rotterdam, Architectuur als drijvende kracht voor de ontwikkeling van de stad* (Rotterdam, 2010). Daarin neemt de gemeente Rotterdam krachtig stelling voor architectuur omdat zij die van groot belang acht voor de stad en de ontwikkeling van een positief vestigingsklimaat. Het doel: meer identiteit voor Rotterdam door aandacht voor samenhang in het stedelijke weefsel en de levendigheid van de stad. Daarbij zijn drie criteria belangrijk: cultuurhistorische gelaagdheid, stedenbouwkundige samenhang en toekomstgerichtheid.

De architectuurnota is een uitwerking van de Stadsvisie, ruimtelijke ontwikkelingsstrategie 2030. Daarin spreekt de gemeente uit dat architectuur en cultureel erfgoed de verdere ontwikkeling van de stad doorslaggevend kunnen stimuleren. De Rotterdam Architectuurprijs bekroont het team van opdrachtgever, bouwer en architect dat samen het beste resultaat heeft weten te bereiken.

De Rotterdam Architectuurprijs is de opvolger van de vroegere Bouwkwaliteitsprijs. Het is een onafhankelijke prijs voor de stad Rotterdam en wordt georganiseerd door AIR, het architectuurcentrum van Rotterdam. De prijs bestaat uit twee delen: de vakprijs, volgens het oordeel van een professionele jury, en de publieksprijs, volgens het oordeel van het Rotterdamse publiek. De prijs wordt uitgereikt volgens een driejaarlijkse cyclische en is achtereenvolgens gewijd aan een actueel thema, utiliteitsbouw en woningbouw. Dit jaar is het thema utiliteitsbouw. Op basis van de gemeentelijke administratie zijn alle utilitaire bouwprojecten die tussen 1 juli 2008 en 1 juli 2011 in gebruik zijn genomen, beoordeeld. De organisatoren van de prijs en de voorzitter van de jury stelden daaruit een shortlist samen van 22 projecten die een belangrijke bijdrage leveren aan de stad. Daaruit kon zowel de vakjury als het Rotterdamse publiek

haar keuze maken. Aan de vakjury is gevraagd de projecten te beoordelen in overeenstemming met de architectuurnota. Daarnaast is natuurlijk gekeken naar de architectonische en technische kwaliteiten van de gebouwen.

De jury koos uit de shortlist vijf nominaties, waarvan er één als winnaar is aangewezen. Deze keuze is toegelicht in het juryrapport.

De jury van de Rotterdam Architectuurprijs 2011 bestaat uit:

Aryan Sikkema, voorzitter (voormalig directeur Bouw van de Universiteit Utrecht)

Robert-Jan de Kort, schrijvend jurylid (SUMoffice, Rotterdam; architect en auteur)

Jan Pesman (Cepezed, Delft; architect)

Annette Marx (Marx & Steketee architecten, Eindhoven; architect)

Dirk Somers (Bovenbouw architecten, Antwerpen; architect)

JURYRAPPORT

NOMINATIES

- BP RAFFINADERIJ-KANTOOR
- WERKGEBOUW BOOMGAARDSSTRAAT
- 'T HUYS TE KROOSWIJCK
- RANDSTADRAILSTATION BLIJDORP
- MELANCHTON COLLEGE

EEN VOORUIT GERICHTE BLIK EN OPTIMISME

De tweede editie van de Rotterdam Architectuurprijs staat in het teken van utiliteitsbouw. Het is een verzamelnaam voor gebouwen die geen woongebouwen zijn, maar de stad op een andere manier van nut zijn. Tot utiliteitsbouw behoren de gebouwen waarin we werken, leren, spelen of onderweg zijn. Utilitaire gebouwen zeggen veel over hoe de stad wordt gebruikt: of deze gerepareerd dient te worden of als een soepel lopend uurwerk slechts een drupje olie nodig heeft. Opvallend aan de utilitaire gebouwen van Rotterdam is de vooruit gerichte blik en het optimisme waarvan ze getuigen.

Rotterdam blijft een stad in opbouw, hoewel de attitude verschuift naar het vormen van een samenhangende stad. Dit is vastgelegd in de Architectuurnota van de gemeente Rotterdam waarin cultuurhistorische gelaagdheid, stedenbouwkundige samenhang en toekomstbestendigheid sleutelbegrippen zijn. Het streven is te werken aan ontwikkelingen die voortborduren op bestaande structuren. Dit betekent overigens niet dat de cultuur van rigoureuze stadsaanpassingen direct uitdooft.

Utiliteit zit, onder meer door de aanwezigheid van een haven van wereldformaat, in het DNA van Rotterdam. Op talloze plekken in de stad heeft het havenmechanisme effect gehad op de stadsstructuur. Dit mechanisme werd constant aangepast aan nieuwe eisen die de havenactiviteiten stelden: loodsen werden vervangen of uitgebreid, spoorlijnen werden verlegd dwars door woonwijken. Gebouwen, en daarmee architectuur, waren ondergeschikt aan deze dynamiek.

Inmiddels is de grootschalige havenactiviteit steeds verder van de stad af komen te liggen. Vele architectonisch hoogwaardige objecten bleven bewaard. Onder andere de Van Nelle fabriek, de Onderzeebootloods en de Maassilo op zuid zijn van nut gebleven voor Rotterdam. In deze gebouwen blijkt de waarde van utiliteitsbouw voor een stad. Ze vertegenwoordigen het verleden met een onmiskenbare optimistische industriële esthetiek, maar hebben door hun veranderde functie inmiddels een nieuwe betekenis voor de stad.

Grootschaligheid zit diep geworteld in het karakter van Rotterdam. Zo verrees het imposante Groothandelsgebouw, als aanjager voor het lokale bedrijfsleven, als een van de eerste naoorlogse utilitaire gebouwen in het platgebombardeerde stads-hart. Het centrum van Rotterdam vulde zich in een halve eeuw met grootschalige gebouwen. Dat Rotterdam een stad in opbouw is gebleven bewijst het feit dat grootse utilitaire gebouwen nog steeds een plek kunnen bemachtigen in het centrum. Voorbeeld hiervan is de markthall van MVRDV die momenteel in aanbouw is. En er is meer op til. Zo zijn het door OMA ontworpen stadskantoor en een groot winkelgebouw aan de Coolsingel in ontwikkeling.

Infrastructuur en de bijbehorende architectuur vormen ook een onderscheidende factor voor de utiliteit van de stad. Zo liep de stad uit toen eind jaren zestig de eerste Nederlandse metrolijn werd geopend. Het per roltrap afdalen naar de nieuwe metrostations, betekende dat Rotterdam meeding in de vaart der volkeren. Utiliteitsbouw en stadsinnovatie gingen hand in hand. En het metronet met zijn opvallende stations is blijven vertakken. Eind 2010 opende de RandstadRail: een nieuwe metroverbinding tussen Rotterdam en Den Haag. En tot slot tekent zich nu ook de imposante contour af van het nieuwe Centraal Station.

Natuurlijk heeft Rotterdam meer noemers dan haven, centrum en infrastructuur. Maar als het gaat om cultuurhistorie, stedenbouwkundige samenhang en toekomstbestendigheid, is het vooral binnen deze noemers dat Rotterdam zich onderscheidt. De meest bijzondere utilitaire gebouwen getuigen hier van een vooruit gerichte blik en optimisme en dit kenmerkt de utilitaire architectuur in Rotterdam tot de dag van vandaag.

Gebouwen die het stadsbeeld verrijken

Er waren 22 gebouwen die in aanmerking kwamen voor de Rotterdam Architectuurprijs 2011. Hiervan is 61 procent ontworpen door Rotterdamse architectenbureaus. De projecten betreffen voornamelijk gebouwen met een bescheiden schaal met als opvallende uitzondering de Zorgboulevard Rotterdam van Wiegerinck architectuur en stedenbouw en EGM architecten. Opvallend is dat het merendeel van de selectie kantoorgebouwen betrof. De verwachting is echter dat dit in de toekomst zal afnemen, zeker nu de gemeente Rotterdam maatregelen heeft genomen door vele kantooruitbreidingen uit te stellen.

De gebouwen die werden geselecteerd voor de Rotterdam Architectuurprijs 2011 zijn stuk voor stuk zorgvuldig ontworpen en uitgevoerde bouwwerken die het stadsbeeld verrijken. Zo is de Maastoren van Dam & Partners een waardevolle toevoeging aan de Rotterdamse skyline met een kleurstelling van lichter wordende grijs tinten waardoor de hoogbouw zich bij helder weer duidelijk aftekent en zich op grijze dagen vermengt met de wolkenlucht. De straat moet het echter doen met een *fremdkörperliche* luifel, die bezoekers beschut tegen valwinden. De kantoren Vancouver van Claus en Kaan en Port City III van Benthem Crouwel Architects staan, door respectievelijk een colonnade en transparante puien in nauwere dialoog met de straat. Beide gebouwen werden ontwikkeld voor een enkele huurder. De legitieme vraag bij deze projecten blijft: welk gebouw verlieten de huurders voor de nieuwbouw en staan deze kantoren nu leeg?

De scholenbouw is met vier projecten ook goed vertegenwoordigd. Een interessant gegeven is dat verandering in onderwijsystemen vaak gekoppeld is aan een nieuwe ruimtebehoefte. Niet zelden wordt dan voor nieuwbouw gekozen. Een tendens daarbij is dat beperkte budgetten en de sterk toegeneomen aandacht voor duurzaamheid zorgen voor compactere gebouwen. Bovendien nemen scholen steeds vaker ook publieke functies in zich op en zijn ze daarmee multifunctioneler. Dit terwijl de beoogde levensduur 25 tot 30 jaar bedraagt. Multifunctionaliteit zou een basis kunnen zijn voor gebouwen met een veel langere levensduur.

Ook de verbetering van de publieke ruimte is een belangrijke opgave voor Rotterdam. De kiosk Singeldingen, de speeltuin Wikado en het Podium Grotekerkplein zijn projecten die daaraan bijdragen, maar het zijn eerder ruimtelijke objecten dan gebou-

wen. Daarmee werpen ze de vraag op of het hier architectuur betreft. De kiosk Singeldingen van SUBoffice is bijvoorbeeld een uiterst sympathiek initiatief om de publieke ruimte tijdelijk op te laden. Het paviljoen stond in de zomermaanden van 2011 in het Heemraadspark en zorgde daar voor een intensiever gebruik van de publieke ruimte. Buiten de zomermaanden staat het in een opslagruimte, waarmee de vraag of het architectuur betreft eerder negatief dan positief is beantwoord. De speeltuin Wikado van 2012Architecten is in de ogen van de jury eerder een publieke ruimte dan architectuur die publieke ruimte maakt. Het gebruik van de wieden is een vondst die voor kinderen een avontuurlijk speeldomein oplevert. Doordat de speeltuin beschikt over de benodigde certificering, kan het concept ook op andere plekken worden toegepast.

Dan zijn er drie projecten die een verbetering van het verkeerssysteem van Rotterdam beogen: een parkeergarage, een tramremise en een metrostation bieden een interessante doorsnede van architectuur die onder invloed van een dwingende aanwezigheid van voertuigen tot stand komt. Logistiek, draaicirkels en afmetingen van auto's, trams en metrotoestellen bepalen hier voor een groot deel de ruimtelijke opzet. De Museumpark-parkeergarage van Paul de Ruiter ontstijgt deze pure functionaliteit door ruimtelijk opvallend royaal te ogen en door de overvloedige aanwezigheid van daglicht. Het gebouw is gecombineerd met een waterbuffer, waardoor het een tweeledig doel dient.

Sportgebouwen zijn ook goed vertegenwoordigd. Twee nieuwe onderkomens voor Rotterdamse voetbalclubs tonen dat verenigingen gebaat zijn bij een herkenbaar gebouw. Zowel het onderkomen voor VV Hilligersberg als het Sportpaviljoen Zestienhoven zijn hoogwaardige gebouwen met een slimme ruimtelijke organisatie. Beide bieden uitzicht over de velden doordat de kantines bovenop de kleedruimtes zijn gesitueerd. Het Topsportcentrum van Zwarts & Jansma Architects is een opvallende verschijning die de entree van de stad vanuit het zuiden markeert. Alle functies zijn hier samengebracht in een abstracte zwarte kubus. Het zeer intensieve programma gaat echter geen relatie aan met de omgeving, ook al kunnen via de ledverlichting aankondigingen op het gebouw worden geprojecteerd. Opvallend is dat het rokersbalkon als enige zichtbare functie uit de westelijke gevel steekt.

BP Raffinaderijkantoor   't Huys te Krooswijk

Werkgebouw Boomgaardsstraat   Melanchton College (Spaanseweg)

Het verhaal, de functie en de ruimtelijke ervaring

Architectuur kan zich op verschillende vlakken onderscheiden. Enerzijds is er het narratieve aspect: welk verhaal vertelt het project? In dit aspect schuilt ook de relevantie van een project voor Rotterdam. Hoe diep is het project geworteld in zijn context?

Daarnaast zijn de functionele aspecten en de ruimtelijke ervaring van projecten van belang. Als het gaat om utilitaire gebouwen, dan is functionaliteit meestal een doorslaggevende factor. De gebouwen spelen een hoofdrol in de vaste patronen van het dagelijks leven. Commentaar van gebruikers richt zich dan ook vooral op de positieve en negatieve functionele aspecten van de gebouwen waarin ze werken, leren of parkeren. Omdat het verhaal, de functie en de ruimtelijke ervaring niet per se met elkaar in evenwicht zijn, achtte de jury het van groot belang om de projecten die zij het beste vond, te bezoeken. Zo kwam zij tot de keuze van vijf nominaties voor de Rotterdam Architectuurprijs 2011: het Werkgebouw Boomgaardsstraat van Kühne & Co, het Melanchton College van Ector Hoogstad Architecten, het RandstadRailstation Blijdorp van Maarten Struijs – Gemeentewerken Rotterdam, het BP Raffinaderijkantoor Rotterdam van Group A en 't Huys te Krooswijk van De Zwarte Hond.

Bij de nominaties wekt het sterke narratieve aspect hoge verwachtingen. Zo oogst het werkgebouw aan de Boomgaardsstraat van Kühne & Co veel sympathie. Het proces van totstandkoming is zeer onderscheidend omdat de architect hier niet alleen ontwerper is maar ook opdrachtgever, ontwikkelaar en gebruiker. Het gebouw is een mooi voorbeeld van wat architectuur kan betekenen voor een verguisde plek. De beperkingen van de plek zijn door de architect kwalitatief ingezet: er zijn overdekte parkeerplaatsen ontstaan en de smalle bouw-kavel levert een zeer rank gebouw op waardoor alle ruimtes een maximale relatie aangaan met de straat. Het gebouw blijkt ook de katalysator voor meer verbeteringen aan de locatie. De nabijgelegen parkeergarage werd voorzien van een groengevel en inmiddels is ook de ingang van cultuurcentrum WORM in dezelfde straat gesitueerd.

't Huys te Krooswijk is onderdeel van een grotere context. De brede school met sociale voorzieningen is een van de eerste gebouwde projecten in de nieuwe wijk Nieuw Crooswijk. Daarmee maakt het alvast een (publieke) plek waarmee huidige en nieuwe wijkbewoners kunnen wennen aan de vernieuwde omgeving waarin de allure van een negentiende-eeuwse stadswijk wordt nagestreefd. De terugloop in de vraag naar nieuwe woningen en de penibele situatie van ontwikkelaars zorgt er momenteel voor dat de ontwikkeling van de wijk vertraging oploopt. Het gebouw zal daarom langer moeten wachten voordat de nieuwe context is gerealiseerd.

Andere projecten lijken meer op zichzelf te staan. Dit geldt bijvoorbeeld voor het BP Raffinaderijkantoor van Group A. Door de geïsoleerde ligging is er weinig stedelijke substantie om het gebouw aan te verbinden. Wel refereert het in zijn vormgeving aan de rondingen van de infrastructuur en de topografie van bermen en zandlichamen op deze locatie. Door zijn bijzondere vorm en het imposante atrium creëert het gebouw bovendien een uitnodigende eigen plek. Ook het Melanchton College van Ector Hoogstad Architecten maakt, door zijn ligging tussen infrastructuur, vooral zijn eigen context. De ruimtelijke opbouw, functionaliteit en detaillering zijn doorslaggevend voor de kwaliteit van dit gebouw.

Het bezoek aan de verschillende projecten leidde tot een verdieping van de beoordelingscriteria die samen met de narratieve kwaliteiten van de gebouwen de basis vormde voor de keuze van vijf nominaties.

De mate waarin het project publieke

ruimte maakt. Dit is van groot belang voor de inbedding van een bouwproject in de stad. Het Melanchton College (Spaanseweg) is gebouwd op de locatie van de oude school, die hiervoor grotendeels gesloopt werd. Daarbij werd een volgroeide plataan behouden, waardoor het schoolplein meteen een intieme ruimtelijke kwaliteit heeft gekregen.

Ook het Werkgebouw van Kühne en Co maakt publieke ruimte in de stad. Een kwijnende zijstraat van de Witte de Withstraat kreeg nieuw leven ingeblazen met de gevelwand van dit gebouw. De effecten op de publieke ruimte tekenen zich nu al duidelijk af in het gebruik van de straat en de architectonische kwaliteitsslag die zich in de directe omgeving voltrekt.

De aanwezigheid van een onderscheidende

ruimte. Twee projecten verrasten door hun uitgesproken ruimtelijkheid. RandstadRailstation Blijdorp laat de bezoekers ervaren dat zij zich in het diepste metrostation van de stad bevinden. Het gebouw stelt het afdalen in de diepte en het opstijgen naar het maaiveld centraal. Op de perrons kan de reiziger de volle hoogte van het station op indrukwekkende wijze ervaren en dringen daglicht en frisse lucht van bovenaf door.

Vanwege de nabijheid van de explosiegevaarlijke raffinaderij werd het BP Raffinaderijkantoor aan één zijde ingebed in een groene wal. Een vondst. De concave vorm is uitgebuit in de creatie van een imposant atrium waar veel van de open kantoren op uitkijken. De hal onderscheidt zich door finesse in de detaillering en een zeer goede akoestiek. De toegevoegde waarde van deze ruimte voor de kwaliteit van de werkomgeving is hoog.

Detailering en materialisatie. Het ultieme bewijs van slagen levert een gebouw in zijn detaillering en materialisatie. Het Melanchton College aan de Spaanseweg getuigt van grote kunde van de architect. Het ontwerp heeft geen open einden en is consequent in zijn detaillering.

Ook 't Huys te Krooswijk van De Zwarte Hond onderscheidt zich door zijn uitvoering. De bakstenen gevels waarin meerdere metselwerkverbanden gecombineerd zijn, ogen solide en oprecht. In de raamopeningen en langs het schoolplein zijn gekromde hekwerken geplaatst. Over de relevantie van deze expressieve hekwerken, naar aanleiding van de stedenbouwkundige randvoorwaarden van West 8, valt misschien te twisten.

Het werkgebouw aan de Boomgaardsstraat maakt de verwachtingen op het vlak van de uitwerking voor sommige juryleden niet helemaal waar. De detaillering is rudimentair, een bewuste keuze van de architect. De openheid van de voorgevel staat in contrast met de geslotenheid van de zij- en achtergevel, waar slechts een enkel raam zicht biedt op de achterliggende ruimte. De binnenruimtes kenmerken zich door een passende industriële atmosfeer.

De bestendigheid tegen het beoogde gebruik.

Gebouwen die intensief gebruikt worden, vertonen daar al snel de sporen van. Hier speelt architectuur een belangrijke rol. Door de keuze van materialen kan een gebouw robuustheid krijgen of juist te licht blijken. Opvallend in dit verband is het BP Raffinaderijkantoor dat zodanig is vormgegeven dat het geschikt is voor gebruik door degenen die hier op kantoor werken maar ook door hen die in vuile werkkleding van de raffinaderij komen om er te lunchen en te overleggen. Bovendien biedt het gebouw een veilige, explosiebestendige plek voor alle werknemers. Het ondergrondse Randstad-Railstation van Maarten Struijs (Gemeentewerken Rotterdam) is grotendeels gematerialiseerd in robuuste materialen zoals natuursteen en roestvast staal. Dit verleent het gebouw een chique uitstraling en zorgt tegelijkertijd dat het bestand is tegen het groeiend aantal reizigers dat het dagelijks te verwerken krijgt.

BP Raffinaderijkantoor

Werkgebouw Boomgaardsstraat

't Huys te Krooswijk

RandstadRailstation Blijdorp

Melanchton College (Spaanseweg)

Ruimtelijke ervaring van grootstedelijke allure

Met groot genoegen en unaniem roept de jury uit tot winnaar van de Rotterdam Architectuurprijs 2011: RandstadRailstation Blijdorp. De winnaar van de Rotterdam Architectuurprijs 2011 is een project dat op alle criteria scoort. Het is een publiek project dat onderdeel is van een groot geheel dat zelfs de Rotterdamse stadsgrenzen overstijgt. Het project onderscheidt zich door zijn ruimtelijkheid die volledig samenvalt met de functionaliteit. De materialisatie en detaillering zijn van hoog niveau.

Het metrostation Blijdorp is onderdeel van de RandstadRail, een metroverbinding tussen Rotterdam en Den Haag. Deze verbinding voegt een nieuwe ader toe aan het stedelijke netwerk en verandert daarmee de ervaring van het reizen tussen deze twee steden. Het station werd in augustus 2010 opgeleverd. Inmiddels vervoert de lijn meer dan 20.000 reizigers per dag. Dit aantal zal naar verwachting verder groeien tot 28.000 per dag in 2014. Station Blijdorp is het enige totaal nieuwe Rotterdamse ondergrondse station op de route. Komende vanuit Den Haag, is het de eerste Rotterdamse ruimte die de reizigers ervaren en vormt het dus een entree naar de stad.

Maarten Struijs is erin geslaagd om de ervaring van het station zuiver architectonisch te laten zijn. In het ontwerp draait alles om de ervaring van de reiziger die in het gebouw opstijgt of afdaald. Het traject loopt van de imposante en monumentale ruimtelijkheid van de perrons via de smalle hoge ruimte van de eerste roltrappen naar een brede open entree-ruimte en dan verder tot op straatniveau.

Daar is het station slechts een bescheiden natuurstenen paviljoen dat zich op natuurlijke wijze heeft genesteld tussen twee bakstenen woonblokken op een kruising van wegen. Het entreegebouw vormt het scharnierpunt tussen de verkeersdrukte van de Stadhoudersweg en de rust van de groene buitenruimtes langs het uiteinde van de Statenweg.

Het project werkt: het is vóór alles een utilitair gebouw waarin de functie centraal staat. Tegelijkertijd neemt het de gebruiker en passant mee in een ruimtelijke ervaring van grootstedelijke allure.

Namens de jury van de Rotterdam Architectuurprijs 2011,
Robert-Jan de Kort

RandstadRailstation Blijdorp

Eerst proberen, dan investeren

Gyz La Rivière

Gyz La Rivière (Rotterdam, 1976) is kunstenaar en kenner van de Rotterdamse undergroundcultuur. In november 2010 publiceerde hij het spraakmakende boek *Rotterdam 2040* waarin hij filosofeert over de toekomst van zijn lievelingsstad aan de hand van haar bijzondere verleden. Hij schetst een mogelijke toekomst waar alle Rotterdammers iets aan hebben, jong en oud, arm en rijk, saai of avontuurlijk, geïnteresseerd of verveeld. Inmiddels werkt La Rivière aan een gelijknamige film die in sneltreinvaart de ontwikkeling van Rotterdam reconstrueert van voor het bombardement tot nu en deze doortrekt tot in het jaar 2040.

In 2011 ontving Gyz La Rivière de Lof der Zotheidspeld van het Comité Erasmus.

In de jaren negentig zat ik op de kunstacademie in Rotterdam en viel ik met mijn neus in de boter. Want kunst- en cultuurinstellingen, clubs en platenzaken schoten als paddenstoelen uit de grond. De echte jaren zestig waren in Rotterdam de jaren negentig, feitelijk hoefde je alleen de zes om te draaien. De naoorlogse culturele woestijn werd eindelijk een oase en dat was voornamelijk te danken aan alle cultureel begaafde Rotterdammers die zijn gebleven, na de kaalslag van het bombardement.¹ Daarvoor moeten we die gasten en mooie *meissies* eeuwig dankbaar zijn. Na wat magere jaren draait de wind met betrekking tot cultuur en het avond- en nachtleven, ook nu weer in de goede richting voor Rotterdam. Maar wat gaan we doen met die stad?

Mij is gevraagd om een tekst te schrijven voor dit Juryrapport en ik voel mij enorm vereerd. Er zijn drie hoofdpunten die voor mij prioriteit hebben in onze stad. Namelijk *het bewustzijn van onze collectieve identiteit, regels versoepelen* en *groeien*. Een stad hoort te groeien en zich te ontwikkelen. Groei kan alleen met respect voor onze historische identiteit en in combinatie met een versoepeling van regels. Dan ontstaat er ruimte. Als stiekem en – omstreden – vierde punt op mijn agenda: *laten we iets gaan herbouwen*.

Architectuur gaat voor mij over veel meer waarden dan schoonheid (of lelijkheid) alleen. Het gaat over wat je doet met die gebouwen die elkander soms toevallig ontmoeten. Architectuur gaat over heilige grond en dat je daar altijd op door moet borduren. Architectuur gaat voor mij ook over eindelijk Le Corbusier en zijn hele gedateerde gedachtegoed met betrekking tot het scheiden van functies naar de hel te verwerpen. Dat modernistisch denken is dood. Sorry als het pijn doet. Tot slot: architectuur moet altijd over mensen gaan en in welke omgeving ze het liefste zijn. Menig (jonge) architect woont liever in het Liskwartier dan in Lotte Stam-Beese's Pendrecht, om maar wat te noemen.

INTERBELLUM OF NIET?

Ik wil even verder terug in de tijd, naar het interbellum, dat bekend staat als de meest swingende tijd voor Rotterdam, een periode waar tot op de dag van vandaag naar wordt verlangd en verwezen. Ik wil terug naar het vooroorlogse café Loos, dat ik zelf natuurlijk nooit in levende lijve heb kunnen meemaken, want dit pand, dat op de kop van de Hofpleinlijn gesitueerd was, is uiteraard platgebombardeerd (er pal achter zit nu de onlangs geopende Mini Mall). Na de negentiende eeuw, toen het *not done* was om in het openbaar te eten, werd het aan het begin van de twintigste eeuw in café Loos ineens zwaar okay om wat te drinken én te eten in het openbaar. Het 'zien en gezien worden' werd hier geïntroduceerd. Dat was ook zo bij Pschorr, tegenover het oude Loos, aan de andere kant van het Hofplein. Deze zaak heeft het *clubben* geïntroduceerd in Rotterdam. Het was een dancing met een verlichte dansvloer, lang voordat de film *Saturday Night Fever* nog moest uitkomen en ook heel erg lang voordat de (Rotterdamse) *Sustainable Dancefloor* het licht zag. Ook deed Pschorr aan thema-feesten, zoals op de foto waar de stad New York het thema was (p. 24). Dat was lang, heel lang voordat Ted Langenbach onze partygoeroe

De Sloop

Afbraak van de Rotterdamse (nood)Schouwburg.
foto: Lex de Herder, 1984

Café Loos

Het oude café Loos op de zijkant van het Hofplein station geplakt.
foto: auteur, 2010

Pschorr

Coolsingel bij het Hofplein met restanten van dancing Pschorr. Zoals je kunt zien was de gevel nog behoorlijk intact, dit was ook het geval bij café Loos (niet zichtbaar op foto), juni 1940

¹ Treurniet, Gyz La Rivière, *State-of-the-Art 2011 essay*, TENT, 2011

werd, met al zijn themafeesten. Pschorr had ook stroobiljetten, zeg maar de eerste flyers van Rotterdam.

Horecazaak Atlanta aan de Coolsingel (waar nu John Edward z'n kleding verkoopt) deed na de oorlog denken aan dit roemruchte interbellumverleden. De zaak was gelieerd aan het niet gebombardeerde hotel, waar de beroemdste orkesten van Europa gespeeld hebben. Het horecagedeelte bevatte twee lagen op de begane grond en is in 1965 gemoderniseerd met lomp beton. Grand Café Restaurant Belmont (het latere Rotisserie Holbein Restaurant) zat op straatniveau in het Holbeinhuis (van de gebroeders Kraaijvanger) tegenover het stadhuis, waar ooit zelfs drie etablissementen zaten. Aan de Stadhuispleinzijde zat Heineken's Hoek en bevond zich Restaurant Dikker & Thijs op de eerste verdieping. En dan moeten we Bristol niet vergeten, die naast z'n beroemde dancing aan het Hofplein (op dezelfde locatie als het vooroorlogse Pschorr) een groot bodegarestaurant had in het kantoorgebouw naast het stadhuis.

En wat te denken van het vooroorlogse Erasmushuis / HBU gebouw (thans Deutsche Bank) van architect Dudok, verderop aan de Coolsingel? In de lage uitbouw van deze 35 meter hoge toren was Café Restaurant Erasmus met dakterras gevestigd dat in 1964 is gesloten. Het waren prachtige horecalocaties gelegen op plekken waar je nu een kanon kan afvuren. Door de langdurige bouwput ten behoeve van de metro bleef de klandizie uiteindelijk weg en is het daar nooit meer goed gekomen. Maar dat kwam ook door de opmars van televisie en veilig autorijden zonder een druppel te drinken.²

Verder was er nog café De Unie, een gebouw uit 1925 van architect J.J.P. Oud, dat oorspronkelijk aan het zuidelijke deel van de Coolsingel (Calandplein) stond. In 1985 werd de gevel van het gebouw teruggeplaatst, maar dan op de Mauritsweg. De keuze om juist dit modernistische gevelbeeld in de stad terug te brengen is typisch voor de houding van Rotterdam. Het modernisme werd omarmd als symbolisch voor de vooruitgang, voor Rotterdam dat opnieuw verrees. Maar neem nou de Groote Schouwburg van architect Jan Verheul uit 1887 die bij het bombardement gedeeltelijk gespaard bleef. De foto (op p. 26) is zes maanden nadien genomen. Het gebouw stond er nog maar moest uiteindelijk toch wijken, en er waren destijds veel meer vergelijkbare voorbeelden. Echt doodzonde. Ik vind dan ook dat we dit gebouw moeten gaan herbouwen en ik zal het blijven roepen.

TEMPELS

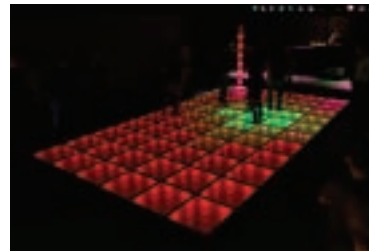
De Leiperd, De Wieck, Club 66, de Tempel, Eksit, De Ruimte, Kaasee, de Bunker, Heavy, Hal4 / Utopia, Thelionious, Space, Parkzicht, Berenei, de Hemel *en de Hel*, Sensi Upstairs, De Vlerk, Arena, Nighttown, WaterFront, WATT en noem maar op. Er zijn een aantal overeenkomsten tussen al deze naoorlogse podia, namelijk: het was er *underground*, vooral muziekgeoriënteerd, en de bezoekers waren voornamelijk de jongeren van Rotterdam. Daarnaast hebben ze nog iets gemeen. Namelijk dat ze er niet meer zijn. En dan heb ik nog niet eens de podia en *hangouts* genoemd waar jongeren, studenten en andere ongehoorzame flaneurs kwamen, zoals de Tudor bar, café

Pschorr
De verlichte dansvloer van dancing Pschorr, ca. 1930

Saturday Night Fever
The Original Movie Sound Track
Bee Gees, album, 1977

Sustainable Dancefloor
foto: Studio Roosegaarde, 2008

Pacific, AMVJ, café de Incrowd, Cita2000, Beatcorner, Club EYE, Full Moon, Bluetiek-in, Groove Garden, Pinguin Park, Imperium, café De Drie Muskietiers, Maastheater, Danssalon, Calypso, Las Palmas, Pacha, Plan C en Now&Wow, aangezien die er ook allemaal niet meer zijn.³ Hoewel, in de maand dat dit boekje verschijnt zal er een *Now&Wow Fest* in Rotterdam plaatsvinden.

In 1991 was er een recordaantal cafés op de Nieuwe Binnenweg, namelijk 49, uniek in Nederland. Nu is dat aantal bijna gehalveerd naar 28.⁴ Onlangs las ik in de krant dat in geheel Nederland het aanbod van discotheken drastisch is teruggelopen. Ja, vind je het gek? Discotheken en poppodia moeten zo langzamerhand op een ziekenhuis gaan lijken. Security, brandveiligheidsregeltjes, plastic bekertjes, verboden te roken en te blowen, geluidsoverlast met decibel meters en ga zo maar door. Het moet allemaal ineens kant-en-klaar open gaan en er is geen ruimte meer om naar iets toe te groeien. Clubs en podia worden Vinex-locaties, terwijl de Melkweg en Paradiso volwassen mochten worden in hun eigen gekraakte omgeving. Rock 'n Roll ontwerp je nou eenmaal niet op de tekentafel.

Het begin van de rebellie is gelukkig al weer in gang gezet. In de nieuwe club Perron gebeurt gelukkig alles wat god verboden heeft. Het is dan ook de hoogste tijd voor burgerlijke ongehoorzaamheid, want tot en met november moesten dit jaar al meer dan vijfhonderd restaurants, cafés en hotels hun deuren sluiten in Nederland.⁵ Gelukkig gaan er ook initiatieven open, zoals de Maatschappij voor Volksgeluk BAR in het oude café Talk of the Town aan de West-Kruiskade. Ze hadden net zo goed de naam niet kunnen aanpassen, want BAR is nu zelf de Talk of the Town geworden.

Voor wat nieuw podiumplezier kunnen we ook naar Toffler, WORM, BIRD, Vief & Vuig, Nieuwe Oogst, Grounds en Heidegger. Worm had een leuke campagne laten maken door de tekstuele jongens van *Mwah*. Maar met alleen een leuke campagne kom je er niet. En Heidegger was een Duits filosoof. Notabene een man met sympathieën voor Hitler. Dat is dus wel ironisch en misschien ligt het daaraan, dat die tent het waarschijnlijk niet gaat redden. Vief & Vuig is van de *money makers* van onder andere de *Après Skihut*. Hoe gek is deze tijd eigenlijk dat horeacapatjepeeters geld zien in underground als thema? Over Nieuwe Oogst, Maassilo en Factory010 kan ik niet veel zeggen. Sinds de silo op zuid niet meer *Now&Wow* is, weet ik niet meer wie ZE, of HIJ, of HET, dan wel is of zijn. In mijn optiek is dit de fout die podia en culturele instellingen niet moeten maken. Je moet duidelijk zijn in wie of wat je bent. Uitgesproken zijn is heel erg belangrijk.

Je kan gelukkig nog steeds naar de *good old* Baroeg op zuid. En ook lekker naar Rotown, Exit, Gay Palace en de Vibes. Of 's nachts naar De Beurs, Blender, Club Vie, net zoals horeca met nachtvergunningen op het Stadhuisplein, maar die zijn er niet voor mij. En dat is okay. Of naar de *.off_corso* en de Thalia Lounge. Ik zag onlangs posters hangen met daarop de boodschap dat er weer feesten zijn in WaterFront dat al een tijdje terug zijn deuren moest sluiten. Het wordt steeds gekker. Dadelijk gaan we ook nog de Baja Beach Club en de WATT kraken. Hoewel dat bij het pand van WATT niet meer mogelijk

Bristol
Hofplein en de Coolsingel met dancing-cabaret Bristol, het kantoorgebouw van de Eerste Nederlandsche Levensverzekering Maatschappij en de Nieuwe Eerste Nederlandsche Verzekering-bank (EN-NEN).
foto: J. Klaver, 1959

Holbeinhuis
Het Holbeinhuis met restaurant aan de Coolsingel, 1977

Café Restaurant Erasmus
Gezicht op standbeeld van Erasmus aan de Coolsingel. Op de achtergrond Café Restaurant Erasmus in het Erasmushuis / HBU-gebouw (thans Deutsche Bank) van architect Dudok. prentbriefkaart, 1955

² Jan Oudenaarden / Boulevardcafés essay, © Jan Oudenaarden

³ Treurniet, Gyz La Rivière, State-of-the-Art 2011 essay, TENT, 2011

⁴ Joris Boddaert / Rotterdamse Cafés, (voorpublicatie) deel 3, © Joris Boddaert

⁵ Nederlands Dagblad, Recordaantal restaurants gaat failliet, 2 december 2011

is, omdat het voormalige Arena- en Nighttownpand waarschijnlijk is verkocht aan de vreselijke Vapiano keten en dus net zo'n restaurant gaat worden als op de Binnenrotte. Dit gebeurt helaas na lange roddels en strijd dat Club Lef het om zou toveren tot de grootste homotent van Europa. En als klap op de vuurpijl hoorde ik dat de naam Nighttown terugkomt voor een nieuw podium op een nieuwe locatie tegenover Atelier Joep van Lieshout aan de Keileweg, ver buiten het centrum. Of dat werkelijkheid wordt is de vraag, aangezien het merk Nighttown in bezit is van Heineken. Ik heb in ieder geval zelf onlangs de neonletters van Nighttown weten te bemachtigen en dus gered van de schroot. Ze zijn in goede handen voor het nageslacht (p. 28).

Inmiddels is de Catwalk (in het voormalige voetgangerstunneltje onder het Weena) ook weer open onder de nieuwe naam Toffler, vernoemd naar Alvin Toffler, een Amerikaans publicist en futuroloog. Hij is onder meer bekend als trendwatcher in technologische en sociale ontwikkelingen. Ooit heette Toffler dus Catwalk en daarvoor onder andere BUMB en daarvoor de Blauwe Vis, maar die is al lang geleden weggezweven. Het is Aziz Yagoub van club Perron die nu samen met ID&T in deze voetgangerstunnel club Toffler in elkaar heeft getimmerd. Aziz is z'n eigen concurrent geworden, aangezien hij nu twee Rotterdamse clubs in z'n portefeuille heeft. En dat allemaal zonder subsidie. Daar heb ik diep respect voor. Ook hoorde ik dat achter het deurtje naast de Wibra op de Karel Doormanstraat weer spoedig een club open gaat. In de club-ruimte die daar verborgen zit, was vroeger de Heavy te vinden. Wat zeg ik, de tweede Heavy, want er zat ooit al een legendarische Heavy op de 's Gravendijkwal, waar Jazzcafé Dizzy inmiddels ook al niet meer zit. Hoewel Dizzy tijdens het verschijnen van dit boekje zijn deuren toch weer gaat openen.

Je kan in de nacht nog naar de lez (oftewel de oude Mondriaan) in de Witte de Withstraat, en naar Will'ns en Wetens aan de Nieuwe Binnenweg. Die laatste is het café van Will van Noorloos, die vroeger dan weer Parkzicht en onder andere de Twijfelaar in de Mauritsstraat in de *pocket* had. De Twijfelaar is nu Exit geworden. En Exit is weer een hommage aan de legendarische Eksit die ooit jarenlang in een oud schoolgebouw zat (naast Theater Bonheur) aan de Eendrachtsstraat om de hoek van café de Schouw. Maar dat is een heel ander verhaal. En afgelopen novembermaand was het elke woensdagnacht tot vier uur in de ochtend *movember wednesdays* in café de Zondebok & 't Zwarte Schaap in de Witte de Withstraat. Een ludieke actie waarbij het de bedoeling was dat zowel bezoekers als personeel een maand lang hun snor lieten staan. Kortom het wordt steeds leuker...

's Nachts na tweeën kan je ook nog terecht bij café de Witte Aap en de Oase bar. En ook café Voight en Le Vagabond houden gelukkig hun deuren meestal tot drie en vier uur 's nachts open in het weekend. Idem voor café de Bel in Rotterdam Noord op zaterdagavond en café L'Ambassadeurtje – ook in Noord – dat altijd tot zes uur in de ochtend geopend is. Tot voor kort kon je ook nog naar café Bonaparte, maar dat is inmiddels gesloten voor zo'n belachelijk drugsdelictje. In de nacht, daar horen toch drugs? En het tot zes uur in de ochtend geopende Bootleg DJ café noem ik al heel lang de *Technobaja*.

De Grote Schouwburg

Gezicht op de door het Duitse bombardement van 14 mei 1940 getroffen omgeving van de Aert van Nessesstraat, met op de voorgrond de Grote Schouwburg, uit het zuiden gezien. foto: W. Nijholt, november 1940

De Ruimte

Voorstelling in het open jongeren centrum Ruimte aan de Gaffeldwarsstraat. foto: Lex de Herder, 1968

Bij de Keerweer en Strano kan je ook terecht tot drie, vier of vijf uur in het weekend, mits je homo bent natuurlijk. Aan de overkant van het Bootleg DJ café kwam ik vaak in café de Consul, altijd een leuk nachtcafé. Boven de deur aan de straatzijde van de Westersingel hing een affiche van de film *Metropolis* van Fritz Lang. Ik mis de Consul en die megagrote poster. In de Consul zat een trap en die leidde naar de Volcano bar. Waarschijnlijk is de vulkaan toch uitgebarsten.

Dat soort zaken sluiten is een doodzonde. Ook al ga je er nooit heen, het is heel belangrijk voor de zogenaamde veiligheid. Voel je je ergens 's nachts onveilig op straat, dan kan je altijd nog zo'n zaak in vluchten.

CULTURELE SPOREN

Verhalen in kranten, boeken en films maken de stad. De stad is een verzameling verhalen. Neem het oude Lantaren/Vensterpand aan de Gouvernestraat. Dat heette vroeger Ons Huis. Als een van de weinige cultuurpanden bleef het gespaard in de Tweede Wereldoorlog om daarna te worden omgetoverd tot Lantaren/Venster. Hier is de culturele herwaardering van Rotterdam begonnen. In dit pand is zo'n beetje elke belangrijke filmmaker geweest. Tevens hebben hier onder andere U2, Talking Heads en de Sex Pistols opgetreden. Cultureel erfgoed dus.

Het is een wonder dat er nog cafés zijn zoals Timmer, de Schouw, Vanouds Vermeulen, en Melief Bender. In dat soort zaken ligt de ziel verborgen van Rotterdam, omdat zij alle trends en fashionista's overleven door er domweg niet aan mee te doen. Het zijn onze oudste cafés. Of wat denk je van het oudste Rotterdamse restaurant De Pijp aan de Gaffelstraat? Als je daar nooit binnen bent geweest om een hapje te eten, dan ben je geen Rotterdammer. Het verhaal is zelfs dat Mick Jagger daar ooit is geweigerd. En mede daarom is die beste Mick ooit nog eens terug gekomen omdat 'ie het zo geniaal vond dat 'ie destijds was geweigerd.

Qua bands had je ook nog de eerder besproken Eksit. Maar als je nu naar Eendrachtsstraat nummer 87 loopt, dan sta je voor een prachtige sociale woningbouwdeur. Verder is Lantaren/Venster verhuisd naar de Kop van Zuid, en is inmiddels Ons Huis toegekomen aan haar derde naam, Theater Gouvernestraat. De idioot die dit pand ooit wil gaan slopen, die krijgt van mij een klap op zijn bek. Idem voor diegene die het Oude Luxor en Grand Hotel Central gaat slopen, idem voor diegene die de sloopplannen voor de Cineramabioscoop gaat uitvoeren. Want als je telkens de (culturele) sporen uitwist, wat ben je dan nog? Een voetzoeker? Als je torens wilt bouwen in het centrum, dan heb je mijn zegen, mits bijvoorbeeld bovenop het Oude Luxor en de buurvrouw Grand Hotel Central, zodat oud en nieuw elkander ontmoeten. Dan verkoop je die eventuele nieuwe appartementen bovenop het Oude Luxor ook beter en sneller, want wie wil er nou niet wonen boven de plek waar elke kleinkunstenaar van Wim Kan tot en met Freek de Jonge op de planken hebben gestaan?

En mijn gedachten gaan uit naar de zijstraten, zoals die van de Witte de Withstraat. Als je bijvoorbeeld bij café de Witte Aap en café de Schouw de Eendrachtsstraat in zuidelijke richting loopt, ben je ineens in Zevenkamp of Oosterflank beland. Dit soort stadsvernieu-

Zoek de overeenkomsten

MAVV BAR (boven) foto: Kristian de Leeuw, 2011
woontorens van Klunder (onder) foto: Jan van der Meijde, ergens eind jaren '80 (afkomstig uit tijdschrift *Avantgarde*)

Eksit Krant

76 pagina's, Gyz La Rivière, 2011

wingsmissers zijn mij een doorn in het oog. Met een klein beetje inlevingsvermogen kan je het daar al zien bloeien. Bedenk dat in de jaren vijftig en zestig het een swingende boel was in de Zwarte Paardenstraat, Boomgaardsstraat en Eendrachtsstraat in welke richting je ook liep. Dit geldt ook voor alle zijstraten tussen bijvoorbeeld de Nieuwe Binnenweg en de West-Kruiskade. Maak van die gebieden nu gelijk een vrijplaats, ontdaan van al die burgerlijke regelgeving. Moet je eens opletten wat er gaat gebeuren.

MIDDENCULTUUR

Gelukkig zijn er ook nog projectruimtes zoals de Dépendance in het Schieblock en Roodkapje of Rot(t)terdam met drie T's waar af en toe iets georganiseerd kan worden met betrekking tot de nacht. En je kan soms zelfs nog steeds voor leuke dingen naar het Westelijk Handelterrein, de Machinist, Poortgebouw en naar de Player. Ik ben ook blij met de website weownrotterdam.nl waar zelfs ik nog versted kan staan van de hoeveelheid openingen en feestjes die er soms zijn. Dit in tegenstelling tot het beeld dat oprijst uit de uitrubrieken van bijvoorbeeld *de Volkskrant*. Hallo Rotterdam Marketing, hallo VVV, hallo gemeente, zitten jullie te slapen of zo? Er zijn alleen al zestien theaters in Rotterdam. Los van musea, Ahoy, De Unie, de Arminiuskerk of wat dan ook.

Rotterdam is goed in – zeg maar – de middencultuur, zoals WORM, V2 en Showroom MAMA. Inhoudelijk kun je soms kritiek op ze hebben, maar deze mini-instituten hebben we erg nodig. Hun netwerken gaan over heel de wereld. Showroom MAMA ontstond tijdens de opmars van internet. V2 was al internet voordat iedereen internet überhaupt kende. En WORM vermoordde onlangs het sociale aspect van internet met haar *suicide webmachine*, waar ze zelfs de wereldpers mee haalde. Met die machine kan je echt je Facebook, Hyves, MySpace en LinkedIn pagina's deleten.

Het Historisch Museum Rotterdam heeft net een hele restyle gehad van bureau 75B, en heet sinds een jaartje Museum Rotterdam. Het mag niet baten want eind 2012 dreigt dit museum te vervallen om op te gaan in het Maritiem Museum. En wat komt er in het Schielandshuis, het oude Boijmanspand, voor in de plaats? Ik heb al gehoord dat het een soort van Catshuis moet worden voor de hoge gasten van burgemeester Aboutaleb. Misschien kan hij dan opscheppen dat Napoleon daar ook al precies 200 jaar geleden heeft overnacht. Je zal er als gast waarschijnlijk beter door slapen.

We moeten onze stad kennen, niet alleen de toekomst maar ook het verleden. Die slopers en zogenaamde stadsverbeteraars in Crooswijk hebben geen idee, lijkt het wel, wat Crooswijk überhaupt is. De volkswijk waar productie gedraaid werd. Misschien kunnen die fabrieken niet meer terug, maar in elk geval moeten alle verpakkingen van het snoepgoed van Jamin aangepast worden. Door heel simpel het gebruik van twee woorden: Jamin en Crooswijk. De verkoop zal gelijk omhoog gaan want authenticiteit is heel belangrijk in onze maatschappij.

WATT maar dan open
Podium Grounds campagne
affiche, 2011 / ontwerp: mwah / foto: mwah

Nighttown
De neonletters van Nighttown in het atelier van Gyz La Rivière. Vandaag de dag kunt u het gestickerde woord 'Nighttown' op de gevel van café Carillon aan de Coolsingel zien.
foto: Pim Top, 2011

Wat wel jammer is, is dat wij geen poppodium meer hebben met een middelgrote zaal. Ja, natuurlijk komt er een hoop langs in bijvoorbeeld Ahoy. Maar *who cares?* De voorloper van Ahoy, de Ahoy-hal, stond aan deze kant van de Maas. Als die Ahoy-hal van nu midden in het centrum zou staan, dan bleven die bezoekers misschien ook nog een hapje eten of een nachtje slapen. Wat we missen is een standvastige goed georganiseerde popzaak zoals de Melkweg, Paradiso of de Vera. Waarom dat er niet meer is, wordt duidelijk in de *Eksit Krant* die ik publiceerde in september 2011. Probeer 'em nog te pakken te krijgen en hopelijk inspireert het jullie om zelf iets op touw te zetten. Want kleine plannen pakken meestal groot uit. En grote plannen pakken meestal klein uit.

En dan de straat, al sinds een paar jaar het credo voor het bedrijfsleven, de middenstand en voor de gemeente, zoals blijkt uit de Architectuurnota. Maar tot op heden wilt het nog niet echt lukken. Om te beginnen moeten we van de vijfjarige contracten af. Dat is een twintigste-eeuws gedachteding. Geloof mij nou maar dat over vijf jaar veel winkelstraten er desolaat bij liggen. De leegstand in winkels zal de komende drie jaren verviervoudigen, terwijl maar liefst een op de drie winkels binnen vijf jaar zal verdwijnen.⁶ Dat komt niet alleen door het gigantische aanbod op internet, maar ook door de (hoge) huurprijzen.

Veel jonge ondernemers zijn flexibel. Die willen twee jaar een winkel runnen maar dan ook twee jaar later een bar kunnen openen op dezelfde locatie, en begrijpen niet dat dit ingewikkeld is. En dat is het ook niet. De Hoogstraat in Schiedam heeft meer schoonheid dan de Rotterdamse Hoogstraat, maar de Rotterdamse Hoogstraat heeft meer potentie. Die ligt domweg goed. Wil je er ook voor zorgen dat die straat lekker zit, dan moet je de regels veranderen en flexibel maken.

ANNEXEREN

De stad Rotterdam moet wederom groeien, niet zozeer in containers of de haven *an sich*. Maar juist in mensen die in Rotterdam willen komen wonen, flaneren en noem maar op. In 1964 woonden er 731.564 mensen op gemeentegrond. Nu met onlangs de annexatie van Rozenburg, komt de teller ietsje boven de 600.000 uit. Inmiddels zijn we de lucht in gegroeid qua gebouwen, maar in feite zijn we gekrompen. Want mensen, die bijvoorbeeld in Capelle a/d IJssel wonen betalen geen belasting aan ons stadhuis.⁷ En dan willen die Capellenaren ook een eigen theater. Wat zeg ik? Hebben inmiddels een eigen theater want dat staat mooi in haar lokale gemeentefolder. Ja daaag. Je bent sneller van Capelle Centrum met de metro naar halte Beurs, dan van Zevenkamp of Ommoord.

Er is maar één *Harddisk* in de regio Rotterdam, en dat is niet Zuidplein, Ahoy, de Haven, Capelle Centrum of wat dan ook. Dat is het centrum van Rotterdam. Daarom moeten we beginnen om alle randgemeentes te annexeren. We zijn dan in een klap de grootste stad van Nederland. We hebben dan in een handomdraai 1,3 miljoen inwoners in plaats van 600 duizend nu. Al die mensen betalen dan belasting aan Rotterdam en niet aan bijvoorbeeld Capelle a/d IJssel. En met dat geld kun je een hoop doen in onze binnenstad. Ook statistieken van hoog-

Metropolis
Filmposter van de filmklassieker *Metropolis* van Fritz Lang boven café de Consul aan de Westersingel, Rotterdam.
foto: renerotterdam / flickr, 2006

⁶ Cor Molenaar / *Het einde van winkels? De strijd om de klant*, Academic Service, 2011

⁷ Rotterdam 2040, Gyz La Rivière, Trichis Publishing, 2010

en laagopgeleide burgers zien er heel anders uit na de annexaties van de omliggende randgemeentes. Het Havenbedrijf doet al aan expanding. Die zijn bijvoorbeeld al eigenaar van de haven van Dordrecht. En wat denk je van landjepik? Je moet eens gaan kijken naar de aanleg van de Tweede Maasvlakte. Als we zelfs Nederland werkelijk groter kunnen maken qua oppervlakte, dan is het groter maken en worden van stadsbesef een eitje.

Ik ben eerder voor dit model dan voor de samenwerking met Den Haag zoals die nu gaande is. Misschien zegt het Rijk in de nabije toekomst wel dat er maar één kunstacademie moet zijn in de *Metropoolregio* Rotterdam-Den Haag, dan hebben we zometeen geen kunstacademie meer. Ga dan liever met Antwerpen in zee. Werk (nog) nauwer samen met betrekking tot beide havens. Maak van Zeeland ons eigen groene hart, en stap dus uit die Randstad en metropoolregio, want dat gaat het beide niet worden. Je moet als stad arroganter worden. Hier wordt toch het meeste geld verdiend? Het is onlogisch dat wij tegelijk de armste stad zijn. *Bring the money home*, want steden worden belangrijker dan landen in deze eeuw, dus gedraag je er dan ook naar. Bouw samen met Antwerpen een nieuw internationale luchthaven. Het wordt tijd dat na vliegveld Waalhaven, Heliport en Zestienhoven een volgende stap in de lucht gemaakt gaat worden. Denk als een onafhankelijk land, dan moet je de rest van Nederland eens horen piepen.

WALL STREET? DACHT 'T NIET.

Alle ambtenaren, alle fulltime docenten van alle scholen en alle mensen die bij welke woningcorporatie dan ook werken in Rotterdam moeten verplicht in Rotterdam komen wonen. Je zet je in voor deze stad of niet. Er werken op de dag van vandaag nog steeds te veel mensen die wel in Rotterdam hun boterham verdienen maar er voor geen goud willen wonen. Dat forenzen moet maar eens afgelopen zijn. Je wilt erbij horen of niet. En zo niet, dan kan je opdonderen en ben je *ons Rotterdam* niet waard.

En Rotterdam moet weer een *hang-out* zijn. Ze is veel te lang een transitostad geweest. *Rotterdam Durft of Rotterdam, daar kom je de wereld tegen of Manhattan aan de Maas*. En wat dacht je van *Wall Street? Dacht 't niet*. Zo komen we vanzelf bij de wereldwijde *Occupy*-beweging. Ik wil ook een revolutie, maar dan een revolutie in het denken over groei.

In het verleden heeft Rotterdam al eerder een enorme groeisput gehad. Het omslagpunt werd veroorzaakt door één man, Pieter Caland. Hij ontwierp en begeleidde het plan van de Nieuwe Waterweg, oftewel een directe scheepvaartverbinding met de Noordzee tussen Rotterdam en Hoek van Holland die werd gerealiseerd tussen 1866 en 1872. Tussen 1880 en 1900 groeide de bevolking van 160.000 naar 330.000 inwoners. En nog geen twintig jaar later zou de bevolking zelfs al iets boven de 500.000 uitschieten. In veertig jaar tijd een kleine 350.000 bewoners erbij. Wat de *Gouden Eeuw* was voor Amsterdam, was de *Nieuwe Waterweg* voor Rotterdam. Ik wil jullie, lezers, inspireren, maar niet zo zeer in het verzinnen van een nieuwe *artist impres-*

Rotterdam is trots
Rotterdam is trots op z'n monumenten (Voorhaven, Delfshaven).
foto: Lex de Herder, 1982

Jamin Crooswijk
chocolade, Gyz La Rivière, 2011

sion, van weer een nieuw toekomstplan voor Rotterdam. We hebben nu wel genoeg beloftes gekregen. Rotterdam is nu eenmaal drie keer gebombardeerd: door het fascisme, modernisme en de stadsvernieuwing. Geef de stad aan haar bewoners terug en laat die Rotterdamers het zelf proberen. Want geloof me, je moet eerst proberen en dan pas investeren... en niet andersom.

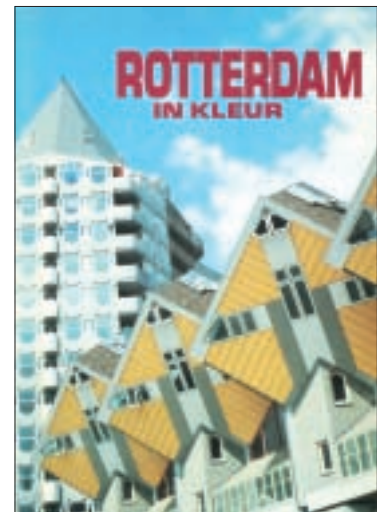
Rotterdam moet een kind blijven, omdat alles dan nog kan. Als je jong blijft, blijf je experimenteren. Het is de basis van creativiteit. Alle mensen in Rotterdam en vooral kinderen die hier geboren worden, of pubers die hier al wonen, maar ook studenten die hier voor het eerst komen en hebben gekozen om hier hun studie te doen, en ook de muzikanten, kunstenaars, vrijdenkers, christenen, islamieten, freaks, klaplopers, theatermakers, homoseksuelen, skateboarders, rappers en andere creatieven die hier al wonen of nog naar ons toe zullen komen, en ook de Marokkanen, Hindoestanen, Surinamers, Antillianen, Turken, Kaapverdianen, Chinezen, de Grieken, Italianen, Bulgaren, Roemenen en al die andere wereldburgers die hier nu allemaal opgroeien en nog naar ons toe zullen komen, je bent het als stad verplicht om ze het hof te maken. F. Bordewijk schreef het al: Amsterdam is onze nationale hoofdstad, Rotterdam onze internationale.

Je moet die gasten verliefd maken op de vrouw Rotterdam. Heel de wereld is mijn vaderland, vertelde Erasmus ons ooit, maar er is maar één Rotterdam (hoewel je er elders op de wereld nog een paar hebt, maar die bedoelde Erasmus natuurlijk niet). Ze is een sterk wijf. Vergeet dat niet. Trouw met haar. Neuk haar. Versier haar. Neem haar als je muze. Behandel haar als je oma, of als je moeder. We zijn met Rotterdam in een fase beland waar we met z'n allen nog nooit zijn geweest. Er zijn amper nog kale vlaktes te vinden. Ik denk dat Rotterdam haar interessantste tijd tegemoet zal gaan, omdat we nu eindelijk kunnen gaan vormgeven. We gaan al die gebouwen en de pleinen en de straten die er door de jaren heen zijn gekomen, invullen en haar eindelijk menselijk maken. Mits al die burgerlijke regels over beveiliging, veiligheid, vergunningen, diploma's en al die andere onzin over hoe het zogenaamd moet, los worden gelaten. We leven in een andere economische tijd dan waarin de meesten van jullie zijn opgegroeid. *Those days are over*.

Architectuur is de moeder van alle kunsten, maar er moet wel wat te beleven zijn in al die gebouwen. Anders zijn ze er voor Jan Lul neergezet. Daarom sluit ik af met een andere Jan, de Rotterdammer en dichter Jan Prins, met zijn mooie woorden: *Onschendbaar stroomt zij voort, en geeft den moed ons, zelve van zoover gekomen en naar zoover bestemd, ook onzen droom te dromen van zegevierend licht, een werkelijkheid ontnomen, die, zoals zij, elke verwoesting overleeft*.

Wall Street? Dacht 't niet.
Rotterdam, daar kom je de wereld tegen.
affiche, 1993

Rotterdam in kleur
uitgave van Phoenix & den Oudsten bv, Rotterdam;
samengesteld door C.J. Smeehuijzen
omslagfoto: Pieter van der Meer, 1984

